

פרשת חקת התורה התש"פ

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

1. במדבר פרק כ (פרשת חקת)

(א) ויבאו בני־ישראל פלי־העדה מדבר־צן בחדש הראשון וישוב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם: (ב) ולא־היה מים לעדה ויפקדו על־משה ועל־אהרן: (ג) ויגרב העם עם־משה ויאמרו לאמר ולו גענו בגעגוע אחינו לפני ה': (ד) ולמה הבאתם את־הקהל ה' אל־המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו: (ה) ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל־המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשותות: (ו) ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל־פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד ויפלו על־פניהם ויגרא כבוד־ה' אליהם: פ (ז) ויגבר ה' אל־משה לאמר: (ח) קח את־המטה וקהל את־העדה אתה ואהרן ודברתם אל־הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן־הסלע והשקית את־העדה ואת־בעירם: (ט) ויקח משה את־המטה מלפני ה' כאשר צוהו: (י) ויקהלו משה ואהרן את־הקהל אל־פני הסלע ויאמר להם שמעו־נא המרים המו־הסלע הזה נוציא לכם מים: (יא) ויגרם משה את־ידו ויך את־הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם: ס (יב) ויאמר ה' אל־משה וא־אהרן אהרן יען לא־האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את־הקהל הזה אל־הארץ אשר־נתתי להם: (יג) הנה מי מריבה אשר־דברו בני־ישראל את־ה' ויפקדו בם: ס (יד) וישלח משה מלאכים מקדש אל־מלך אדום לה אמר אהיה ישראל אתה ידעת את פל־התלעה אשר מצאתנו: (טו) ויךדו אבתינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים ויגרעו לנו מצרים ולא־בתינו: (טז) ונצטק אל־ה' וישמע קולנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך: (יז) נעברה־נא בארצך לא נעבל בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר דרך המלך בלד לא נטה ימין ושמאל עד אשר־נעבר גבולך: (יח) ויאמר אליו אדום לא תעבר בי פו־בחרב אצא לקראתך: (יט) ויאמרו אליו בני־ישראל במסלה בעלה ואם־מימיה נשתה אני ומקני ונתתי מכם רק אי־דבר בגלגל אעברה: (כ) ויאמר לא תעבר ויצא אדום לקראתו בעם פבד ובגד חזקה: (כא) וימאנו אדום נתן את־ישראל עבר בגבולו ויט ישראל מעליו: פ (כב) ויסעו מקדש ויבאו בני־ישראל פלי־העדה הר הקר: (כג) ויאמר ה' אל־משה וא־אהרן בנהר הקר על־גבול ארץ־אדום לאמר: (כד) יאסף אהרן אל־עמיו כי לא יבא אל־הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר־מרייתם את־פי למי מריבה: (כה) קח את־אהרן ואת־אלעזר בנו וקח אתם הר הקר: (כו) והפשט את־אהרן את־בגדיו והלבשתם את־אלעזר בנו ואהרן יאסף ומת שם: (כז) ונעש משה כאשר צוה ה' ויעלו אל־הר הקר לעיני פלי־העדה: (כח) ויפשט משה את־אהרן את־בגדיו וילבש אתם אלעזר בנו וימת אהרן שם בראש הקר ויגד משה ואלעזר מו־הקר: (כט) ויראו פלי־העדה כי גוע אהרן ויבכו את־אהרן שלשים יום כל בית ישראל: ס

2. בראשית פרק כט פסוק א - יג (פרשת ויצא)

(א) וישא יעקב רגליו ויגד ארצה בני־קדם: (ב) ויֵרָא והנה באר בשדה והנה־שם שלשה עדר־צאן רבצים עליה בי מו־הבאר שהוא ישקו העדרים והאבן גדלה על־פי הבאר: (ג) ונאספו־שמה כל־העדרים וגללו את־האבן מעל פי הבאר והשקו את־הצאן והשיבו את־האבן על־פי הבאר למקמה: (ד) ויאמר להם יעקב אחי מאון אתם ויאמרו מתרן אנחנו: (ה) ויאמר להם הידעתם את־לבן בן־נחור ויאמרו ידענו: (ו) ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה עם־הצאן: (ז) ויאמר הן עוד היום גדול לא־עת האסף המקנה השקו הצאן וילכו רעו: (ח) ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו פלי־העדרים וגללו את־האבן מעל פי הבאר והשקו הצאן: (ט) עודנו מדבר עמם ורחל באה עם־הצאן אשר לאביה כי רעה הוא: (י) ויהי כאשר ראה יעקב את־רחל בת־לבן אחי אמו ואת־צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את־האבן מעל פי הבאר וישק את־צאן לבן אחי אמו: (יא) וישק יעקב לרחל וישא את־קלו ויבך: (יב) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן־רבקה הוא ותרץ ותגד

לאֲבִיָּהּ: (יג) וַיְהִי כְשֶׁמֶלֶךְ לָכֵן אֶת־שִׁמְעוֹ יַעֲקֹב בְּוָאֲחֻתּוֹ נִגְרַץ לִקְרֹאתוֹ וַיִּחַפְּקֵהוּ וַיִּנְשָׁקֵהוּ וַיְבִיֵּאֵהוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּסְפָּר לָלֶכֶן אֶת פְּלִי־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

3. בראשית פרק ל פסוק לו - לט (פרשת ויצא)

(לו) וַיִּקַּח־לוֹ יַעֲקֹב מִקָּל לִבְנֵה לָח וְלִזוֹ וְעַרְמוֹן וַיַּפְצֵל בֵּהֶן פְּצָלוֹת לִבְנוֹת מַחֲשֵׁף הַלָּכֵן אֲשֶׁר עַל־הַמִּקְלוֹת: (לח) וַיִּצַּג אֶת־הַמִּקְלוֹת אֲשֶׁר פָּצַל בְּרִהָטִים בְּשִׁקְתוֹת הַמֵּים אֲשֶׁר תִּבְאֵן הַצָּאן לִשְׁתוֹת לִנְכַח הַצָּאן וַיִּתְּמֶנָּה בִּבְאֵן לִשְׁתוֹת: (לט) וַיִּחְמוּ הַצָּאן אֶל־הַמִּקְלוֹת וַתִּלְדֶּן הַצָּאן עֲקָדִים נָקֹדִים וּטְלָאִים:

4. תרגום אוגלוס בראשית פרק ל פסוק לו - לט (פרשת ויצא)

(לו) וַיִּסְיב לִיהּ יַעֲקֹב חֲטָרִין דְּלָבֵן רִטִּיבִין וְדָלִיז וְדָדְלוּב וְקָלִיף בְּהוֹן קָלִפִּין חֲטָרִין קָלוּף חֲטָרִין דְּעַל חֲטָרִיא. (לח) וְדַעִיז יֵת חֲטָרִיא דְּקָלִיף בְּרִטִּיא אֶתֶר בֵּית שְׁקִיא דְּמִיא אֶתֶר דְּאֶתֶר עָנָא לְמִשְׁמִי לְקַבְּלֵהוֹן דְּעָנָא וּמִתְנַחֲמֵן בְּמִיתֵיהוֹן לְמִשְׁמִי. (לט) וְאֶתְנַחֲמָא עָנָא בְּחֲטָרִיא וּלְיִידִן עָנָא רְגוּלִין נְמוּרִין וְרָקוּעִין.

5. בכור שור במדבר פרק כ (פרשת חקת)

(ח) קח את המטה. להכות בסלע, לפי הנראה לי זהו מעשה שבויהי בשלח דכתיב ביה "והכית בצור ויצאו", אלא שלשם מספר איך פירנס הקדוש ברוך הוא את ישראל במן ושלוו ומים במדבר, ואחר כך כתב כל אחד במקומו. ותדע שאחד הוא זה המעשה ואותו, דהתם כתיב "ויקרא שם המקום מסה ומריבה", ובזאת הברכה הוא אומר על זה המעשה שהקפיד הקדוש ברוך הוא על משה ואהרן "אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה", אלמא דמעשה אחד הוא⁶. ואף בכאן כתב "הם מי מריבת קדש מדבר ציון", והתם נמי כתב "ויסעו... ממדבר סין". ומה שלא פי' כאן פי' שם שאמר לו הקדוש ברוך הוא להכות בצור. וכן דרך פרשיות הרבה שסותם דבריו במקום אחד ומפרש במקום אחר כגון פרשת מרגלים דכתיב במשנה תורה שאמרו ישראל "נשלחה אנשים", ובשלח לך לא פירש וכן הרבה. ודברתם אל הסלע אל פני הסלע תדברו אל [בני] ישראל לעיניהם דבר שיהא נראה ונגלה לעיניהם, שתאמרו שאני נותן להם מים כמו שאמור במן "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים". וכמו שאמור בשליו "התקדשו למחר ואכלתם בשר", כמו כן תאמרו שאני נותן להם מים שבזאת יתקדש שמי וידעו כי מאתי יבאו להם מים. כשבאו לפני הסלע אמר להם משה

(י) שמעו נא המורים. כמו "בית מרי המה", לפי שלא היו שואלים כהוגן כי היה להם להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא שיתן להם מים ולומר למשה התפלל בעד עבדיך אל ה' אלהינו ולא נמות. והם היו שואלים על דרך מריבה ותלונות לאמר כי הבאתם אותנו אל המדבר הזה, והיו כפויים טובה שהקב"ה הוציאם מעבודת פרך והם מחזיקים הדבר לרעה ולכך קוראם משה "המורים". המן הסלע הזה נוציא לכם מים כלומר למה תריבו אלינו, וכי היינו יכולים להוציא לכם מן הסלע הזה מים, אל הקדוש ברוך הוא היה לכם להתפלל שהוא כל יכול. אי נמי הכי קאמר ההיתם סבורים שמן הסלע הזה נוציא לכם מים, והכה ב' פעמים ויצאו מים ואמרו ישראל מקרה הוא שאף הוא לא היה סבור שיצאו מים, דאמר "המן הסלע הזה נוציא לכם מים", משמע שאינו סבור שיצאו, אבל מקרה הוא, דהרבה סלעים שנובעים מים מהם ולכך הקפיד הקדוש ברוך הוא. והיה לו לפרש דבריו עד שידעו אל נכון שהקב"ה נתן להם מים, וזהו שאמר (יב) יען לא האמנתם בי להקדישני. שאמרתי "ודברתם אל הסלע לעיניהם", שממני באו להם המים ולא דקדקתם בלשונכם ולכך לא באו המים בהכאה ראשונה אולי יתן לב לפרש יפה.

6. שמות פרק יז פסוק א - ח (פרשת בשלח)

(א) וַיִּסְעוּ פְּלִי־עֲדָת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין לְמִסְעֵיהֶם עַל־פִּי ה' וַיִּחַנּוּ בְּרַפְדִּים וְאֵין מַיִם לִשְׁתֹּת הָעָם: (ב) וַיִּגַּב הָעָם עַם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תִּנּוּ־לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מִה־תִּרְיֹבֹן עַמְּדִי מִה־תִּנְסֹן אֶת־ה': (ג) וַיִּצְמָא שֵׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלֶּן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרָיִם לָהֶמְיָת אֲתִי וְאֶת־בְּנֵי וְאֶת־מִקְנֵי בְצִמָּא: (ד) וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־ה' לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָּעַם הַזֶּה הֵנָּה עוֹד מְעֻט וּסְקָלָנִי: (ה) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם

⁶ הפירוש מובא בשם בכור שור גם בדעת זקנים, בהדר זקנים, פענח רזא ואמרי נעם. אולם ראה ראב"ע שדוחה פירוש זה.

וקח אתה מזקני ישראל ומטף אשר הכית בו את-היאר קח בידך והלכת: (ו) הנני עמד לפניך שם עלי-הצור
בחרב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש כן משה לעיני זקני ישראל: (ז) ויקרא שם המקום מטה
ומריבה על-ריבו בני ישראל ועל נסתם את-ה' לאמר הניש'ה בקרבנו אם-אין: פ (ח) ויבא עמלק וילחם עם-
ישראל ברפידם:

7. שמות פרק יד (פרשת בשלח)

(א) וידבר ה' אל-משה לאמר: (ב) דבר אל-בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירת בין מגדל ובין לפני בעל
צפון נכחו מחנו עליהם: (ג) ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר: (ד) וחזקתי את-לב-
פרעה ורדף אחריהם ואפבדה בפרעה ובכל-חילו וידעו מצרים כי-אני ה' ויעשו-קו: (ה) ויגד למלך מצרים כי
ברח העם ויחפז לבב פרעה ועבדיו אלהים ויאמרו מה-זאת עשינו כי-שלחנו את-ישראל מעבדנו: (ו) ויאסר
את-רכבו ואת-עמו לקח עמו: (ז) וילח שש-מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשם על-פלו: (ח) ויחזק ה' את-
לב פרעה מלך מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל יצאים בגד רמה: (ט) וירדפו מצרים אחריהם וישגו
אותם חנים עליהם כל-סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו על-פי החירת לפני בעל צפון: (י) ופרעה הקריב וישאף
בני-ישראל את-עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני-ישראל אל-ה': (יא) ויאמרו
אל-משה המבלי אינו-קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה-זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים: (יב)
הלאתה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חזל ממנו ונעבדה את-מצרים כי טוב לנו עבד את-מצרים
ממתנו במדבר: (יג) ויאמר משה אליהם אל-העם אל-תיראו התיצבו וראו את-ישועת ה' אשר-יעשה לכם היום כי
אשר ראיתם את-מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד-עולם: (יד) ה' ילחם לכם ואתם תחששו: פ (טו) ויאמר
ה' אל-משה מה-תצעק אלי דבר אל-בני-ישראל ויסעו: (טז) ואתה תרם את-מטף ונתה את-ידך עליהם
ובקעהו ויבאו בני-ישראל בתוך הים ביבשה: (יז) ואני הנני מחזק את-לב מצרים ויבאו אחריהם ואפבדה בפרעה
ובכל-חילו ברכבו ובפרשיו: (יח) וידעו מצרים כי-אני ה' בהפבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו: (יט) ויסע מלאך
האלהים ההלך לפני מחנה ישראל ויגדו מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: (כ) ויבא בין מחנה
מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ביאר את-הגלילה ולא-קרב זה אל-זה כל-הלילה: (כא) ויט משה
את-ידו עליהם ויולך ה' את-הים ברוח קדים עזה כל-הלילה וישם את-הים לחרבה ויפקעו המים: (כב) ויבאו
בני-ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימנם ומשמאלם: (כג) וירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל
סוס פרעה רכבו ופרשיו אל-תוך הים: (כד) ויהי באשמרת הפקר וישקף ה' אל-מחנה מצרים בעמוד אש וענן
ויהם את מחנה מצרים: (כה) ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה'
נלחם להם במצרים: פ (כו) ויאמר ה' אל-משה נטה את-ידך עליהם וישבו המים על-מצרים על-רכבו ועל-
פרשיו: (כז) ויט משה את-ידו עליהם וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את-
מצרים בתוך הים: (כח) וישבו המים ויכסו את-הרכב ואת-הפרשים לכל חיל פרעה הפאים אחריהם בגם לא-
נשאר בהם עד-אחד: (כט) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חומה מימנם ומשמאלם: (ל)
ויושע ה' ביום ההוא את-ישראל מיד מצרים וירא ישראל את-מצרים מת על-שפת הים: (לא) וירא ישראל את-
היג הגדלה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את-ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו: פ

8. שמות פרק טו (פרשת בשלח)

(א) אז ישיר-משה ובני ישראל את-השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי-גאה גאה סוס ורכבו
רמה בים: (ב) עזי וזמרת ה' ויהי-לי לישועה זה אלי ואנוהו אלתי אבי וארממנהו: (ג) ה' איש מלחמה ה' שמו:
... (יז) תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכן לשבתך פעלת ה' מקדש אדני פוננו ידיו: (יח) ה' ימלך לעולם ועד:
(יט) כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את-מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים: פ
(כ) ותקח מרים הנביאה אתות אהרן את-התף בידה ותצאן כל-הנשים אחריה בתפים ובחלות: (כא) ותען להם
מרים שירו לה' כי-גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: ס (כב) ויסע משה את-ישראל מים-סוף ויצאו אל-
מדבר-שור וילכו שלשת-ימים במדבר ולא-מצאו מים: (כג) ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרתה כי מרים

הם על-כּן קרא-שמה מרה: (כד) וילנו העם על-משה לאמר מה-נשתה: (כה) ויצעק אלה' ויורהו ה' עץ וישלח אלה-המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו: (כו) ויאמר אם-שמעו תשמע לקולו ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל-חקיו כל-המחלה אשר-שמתי במצרים לא-אשים עליך כי אני ה' רפאך: ס (כז) ויבאו אילמה ושם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו-שם על-המים:

9. במדבר פרק כא פסוק ד - כ (פרשת חקת)

(ד) ויסעו מהר ההר גרר ים-סוף לסבב את-ארץ אדום ותקצר נפש-העם בגרר: (ה) וידבר העם באלהים ובמשה למה העלינונו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשונו קצה בלחם הקלקל: (ו) וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את-העם וימת עם-רב מישראל: (ז) ויבא העם אל-משה ויאמרו חטאנו כידברנו בה' ונבד התפלל אלה' ונסר מעלינו את-הנחש ויתפלל משה בעד העם: (ח) ויאמר ה' אל-משה עשה לך שרף ושם אתו על-גס והיה כל-הנשוד וראה אתו וחי: (ט) ויעש משה נחש נחשת וישמהו על-הגס והיה אם-נשוד הנחש את-איש והביט אל-נחש הנחשת וחי: (י) ויסעו בני ישראל ויחנו באבת: (יא) ויסעו מאבת ויחנו בעיני העברים במדבר אשר על-פני מואב ממזרח השמש: (יב) משם נסעו ויחנו בגחל גרד: (יג) משם נסעו ויחנו מעבר ארנון אשר במדבר היצא מגבל האמרי כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמרי: (יד) על-כּן יאמר בספר מלחמת ה' את-נהב בסופה ואת-הנחלים ארנון: (טו) ואשל הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב: (טז) ומשם בארה הוא הבאר אשר אמר ה' למשה אספה את-העם ואתנה להם מים: ס (יז) אז ישיר ישראל את-השירה הזאת עלי באר ענולה: (יח) באר חפרוה שרים פרוה נדיבי העם במחקק במשענותם וממדבר מתנה: (יט) וממתנה נחליאל ומנחליאל במות: (כ) ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על-פני הישימן:

10. רש"י במדבר פרק כ פסוק יג (פרשת חקת)

המה מי מריבה - הם הנזפרים במקום אחר; את אלו ראו אצטגניני פרעה, שמושיעו של ישראל לוקה במים, לכך גזרו (שמות א') "כל הבן הילוד היארה תשליכהו":

ויקדש במ - שמותו משה ואהרן על ידם; כשהקב"ה עושה דין במקדשיו הוא יראוי ומתקדש על הבריות, וכן הוא אומר "נורא אלהים ממקדשיך" (תהילים ס"ח), וכן הוא אומר "בקרבי אקדש":

11. אבן עזרא במדבר פרק כ פסוק יג (פרשת חקת)

ויקדש במ - במשה ואהרן, כטעם בקרובי אקדש (ויקרא י, ג):

12. רמב"ן במדבר פרק כ פסוק יג (פרשת חקת)

ויקדש במ - שמתו משה ואהרן על ידם, כשהקב"ה עושה דין במקדשיו הוא מתירא ומתקדש על הבריות, שנאמר (ויקרא י ג) בקרובי אקדש, וכן הוא אומר (תהלים סח לו) נורא אלהים ממקדשך, לשון רש"י. גם כן פירש ר"א. ואיננו נראה בעיני, כי עדיין לא מתו משה ואהרן, ואיננו מתפרסם לבריות שימותו בחטא הזה שיתירא הקדוש ברוך הוא על ידי כך כאשר היה בנדב ואביהוא ובפרץ עוזא (ש"ב ו ח). ועוד כי הכתוב אמר אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש במ, כי במריבים נתקדש, מלשון בקרובי אקדש, וראוי היה לדבריהם שיאמר "ויכבד על פניהם". והנכון בעיני, כי מעשה הצור הראשון היה לעיני זקני ישראל בלבד, כמו שמפורש שם (שמות יז ו ז), ובזה אמר ויקהילו משה ואהרן את הקהל וגו', על כן אמר הכתוב כי מי מריבה האלה שנגזרה בהם הגזרה על משה ועל אהרן המה אותם מי מריבה אשר רבו בני ישראל את השם ויקדש במ לעיני כלם, כענין שכתוב (יחזקאל לט כז) וקבצתי אתם מארצות איביהם ונקדשתי במ לעיני הגוים רבים:

ודע כי בראשונה היתה להם מריבה עם משה כמו שאמר (שמות יז ב) וירב העם עם משה, וכן אמר (שם פסוק ד) עוד מעט וסקלוני, והיו מנסים את השם היש ה' בקרבנו (שם פסוק ז), אבל בכאן היו מריבים כלפי מעלה ולא היה בכאן נסיון, ועל כן אמר כי אלה מי מריבה שנגזרה בהם הגזרה הזאת המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש במ לעיניהם ולא הראשונים אשר נסו את השם ולא נתקדש רק לעיני זקני ישראל. ובעבור היות ענין הסלע שני פעמים, הוצרך לבאר על איזה מהם נענשו הצדיקים:

13. מוֹשֶׁב זִקְנִים בַּמִּדְבָּר פֶּרֶק כ פסוק יג (פרשת חקת)

הָמָּה מִי מְרִיבָהּ. הַקֶּשֶׁה הָרָא"ש לָמָּה בַּפִּנְחָס (בַּמִּדְבָּר כ"ז י"ד) כְּתִיב הֵם מִי בְלִי ה"א אַח"כ, וּבִכְאֵן כְּתִיב הָמָּה עִם ה"א. וְתִירֶץ כִּי בַה' דְּבָרִים חֹטָא מִשָּׁה, אַחַד שֶׁהִקְהִיל כָּל הַקְּהָל וְהַב"ה אָמַר לוֹ הַקְּהָל אֶת הָעֵדָה וְהֵם הַזִּקְנִים הַנוֹעֲדִים תָּמִיד וְהוּא הַקְּהָל אֶת הַקְּהָל. וְע"כ לֹא נִרְאֶה לוֹ כְּבוֹד הַשֵּׁם ית' כְּאִשֶּׁר הָיָה בַּחֲזֹרֶב שֵׁן שֵׁם (שְׁמוֹת י"ז ו') הַנִּגְנִי עוֹמֵד לִפְנֵיךְ שֵׁם עַל הַצּוֹר בְּשִׁבִּיל שֶׁהִקְהִיל כָּל הַקְּהָל, וְאִי אִפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם בְּעֲלֵי קִרְיִים, וְע"כ אָמַר הֵמָּן הַסֹּלֶעַ הַזֶּה וְכו', וְהִלָּא אֵין כָּאֵן גְּלוּי שְׂכִינָה, וְהִלָּךְ מִשָּׁה לְנִסּוֹת לְצַד אַחֵר שֶׁל הַסֹּלֶעַ וְזֶהוּ הַחֹטָא הָאֶחָד. הַשְּׁנִי שֶׁהִכָּה בַּצּוֹר. הַשְּׁלִישִׁי שֶׁקִּרְאָם הַמּוֹרִים, הַרְבִּיעִי שֶׁהִכָּה פְּעָמִים, הַחֲמִישִׁי שֶׁאָמַר הֵמָּן הַסֹּלֶעַ הַזֶּה נּוֹצִיא:

14. מַלְבִּי"ם בַּמִּדְבָּר פֶּרֶק כ פסוק יג (פרשת חקת)

הָמָּה מִי מְרִיבָהּ, שֶׁהֵגֵם שִׁישׁ לְמִשָּׁה הַתִּנְצִלוֹת מֶה שֶׁלֹּא מִלֵּא דְּבָרֵי ה' שְׁצוּה שֶׁלֹּא יִשְׁקוּ אֶת הָעֵדָה מִמֵּי הָרָאוֹשׁוֹנִים הַטְּבַעִיִּים וְרַק שִׁיוֹסִיפוּ לַהֲכֹת הַסֹּלֶעַ אַחֵר שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ בּוֹ עוֹד מִים נְקִיִּים וְיוֹצִיאוּ מִים נְסִיִּים מִהַפּוֹךְ יְסוֹד הָעֶפֶר לְמִים, שֶׁע"ז הִשִּׁיב מִשָּׁה שֵׁן גָּדוֹל כִּזֶּה לֹא יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת רַק לִפְנֵי הָעֵדָה כִּמ"ש לֹא ה' לֹא לִפְנֵי הַקְּהָל הַהִמּוֹנִים, עַכ"פ בְּמִים הָרָאוֹשׁוֹנִים שִׁימְצְאוּ מִן הַסֹּלֶעַ שֶׁהֵם מִים הַנְּקִיִּים בְּתוֹכּוֹ, הָיָה לוֹ לַעֲשׂוֹת כְּפִי צוּוֵי ה' שֶׁא"ל שִׁידְבְּרוּ אֶל הַסֹּלֶעַ לֹא שִׁיכּוּ אוֹתוֹ, שֶׁע"ז הָיוּ אוֹמְרִים שֶׁמִּשָּׁה יָדַע מְקוֹם פִּי הַמַּעֲיֵן שֶׁל הַסֹּלֶעַ שֶׁהָיָה גֹל נֶעוֹל וּמַעֲיֵן חֲתוּם בְּאֵבֶן וּבִהֲכָתָה הַמִּטָּה הַסִּיר הַמְּכַסֶּה וּנְפִתַח הַמַּעֲיֵן, וְכִמ"ש בַּמִּדְרָשׁ תַּנְחוּמָא שִׁישְׁרָאֵל הָיוּ אוֹמְרִים שֶׁמִּשָּׁה יָדַע חֶק הַסֹּלֶעַ, וְשֶׁע"כ רָצוּ שִׁיוֹצִיא לָהֶם מִים מִסֹּלֶעַ אַחֵר, וְאִם הָיָה מִדְּבָר אֶל הַסֹּלֶעַ לֹא הָיוּ יִכְוָלִים לֹאמַר כֵּן, אֲבָל אַחֵר שֶׁהִכָּה אֶת הַסֹּלֶעַ אָמְרוּ שֶׁבִּהְכָּאָה פִּתַּח פִּי הַמַּעֲיֵן, וְע"כ רַבּוּ עַל ה' גַּם אַח"כ, וְאָמְרוּ שֶׁהוֹצֵאת הַמִּים לֹא הָיָה ע"י ה' וְכֵן אָמַר בִּילְקוּט בִּשְׁם מִדְרָשׁ יִלְמְדֵנוּ שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים שֶׁמִּשָּׁה הָיָה רוּעָה וְהָרוּעִים פָּקְחִים בְּמִים וְהוּא רוּעָה לְמִשְׁכְּנוֹ לְהִיכָן שִׁישׁ בּוֹ מִים וְלֹאמַר הִרִי הוֹצֵאתִי לָכֶם מִים וְלִהְיוֹת אוֹתָנוּ, וְז"ש הָמָּה מִי מְרִיבָהּ, כִּי בִפ' בִּשְׁלַח אוֹמַר וַיִּקְרָא שֵׁם הַמְּקוֹם מִסֵּה וּמְרִיבָהּ עַל רִיב ב"י וְכו' שֵׁם קִרְא כֵן אֶת שֵׁם הַמְּקוֹם לֹא אֶת שֵׁם הַמִּים כִּי לֹא רַבּוּ עַל ה' רַק קוֹדֵם שֶׁהוֹצִיא אֶת הַמִּים, אֲבָל אַחֵר שֶׁהוֹצִיא אֶת הַמִּים חֲדָלָה הַמְּרִיבָהּ, כִּי שֵׁם הוֹצִיא מִים מִן הַצּוֹר שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲיֵן מִים בַּפְּנִימוֹתוֹ, וְלֹא יִכְלוּ לֹאמַר שִׁידַע מְקוֹם הַמַּעֲיֵן כִּי כֻלָּם יוֹדְעִים שֶׁבַּצּוֹר הַקֶּשֶׁה לֹא נִמְצָא בּוֹ מִים, וְע"כ לֹא נִקְרְאוּ הַמִּים מִי מְרִיבָהּ רַק הַמְּקוֹם נִקְרָא מִסֵּה וּמְרִיבָהּ ע"ש הַרִיב שֶׁהָיָה בַּמְּקוֹם הַזֶּה קוֹדֵם שֶׁהוֹצִיא אֶת הַמִּים, אֲבָל פֶּה הַחֵל הַרִיב אַחֵר שֶׁהוֹצִיא אֶת הַמִּים וְנִקְרְאוּ הַמִּים מִי מְרִיבָהּ כִּי הֵם הִסְבוּ רִיב שֶׁרַבּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' הֵגֵם שֶׁנִּתְקַדַּשׁ בָּם וּבִאֲמַת יֵצְאוּ הַמִּים בְּנֵס, הֵם הַכַּחֲשִׁיזוּ זֶה בְּאִשֶּׁר רָאוּ שֶׁהִכָּה אֶת הַסֹּלֶעַ ע"י זֶה הָאִמּוֹנִי לְנִפְלְאוֹתָיו וְאָמְרוּ שֶׁמִּשָּׁה יָדַע מְקוֹם הַמִּים, כִּי בַּהֲסֹלֶעַ יֵשׁ מַעֲיֵן מִים בְּתוֹכּוֹ וְאָמְרוּ שֶׁע"י הַהֲכָאָה פִּתַּח פִּי הַמַּעֲיֵן וְלֹא ה' פִּעַל כָּל זֹאת, וְע"כ נִעֲנַשׁ גַּם אַהֲרֹן, כִּי מ"ש וּדְבַרְתֶּם אֶל הַסֹּלֶעַ הָיָה הַצּוּוֵי גַם לְאַהֲרֹן וְאִם הָיָה אַהֲרֹן דּוֹבֵר אֶל הַסֹּלֶעַ הָיָה ג"כ מוֹצִיא הַמִּים ע"י דְּבוּר לִבָּד, וְהָיָה מוֹנֵעַ אֶת הַרִיב שֶׁרַבּוּ ב"י אַח"כ אֶת ה' וְאָמְרוּ שֶׁלֹּא הָיָה נֵס כָּלֵל, וְהֵם שְׁנֵיהֶם גִּרְמוּ חֲסֵרוֹן אִמּוֹנָה שֶׁע"ז אֵין עֵינָם לֹא הָאִמּוֹנָתָם הֵינּוּ לֹא פִּעֲלָתָם שִׁיאִמְנִינוּ יִשְׂרָאֵל בִּי:

וְעַדִּינִי נִשְׁאָר לְבָאָר אֵיךְ אִפְשָׁר שֶׁבַּעֲבוּר דְּבַר קָל כִּזֶּה נִגְזֹר עוֹנֵשׁ כִּזֶּה עַל שְׁנֵי שְׂרֵי צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל, בַּפֶּרֶט שֶׁהָיָה לָהֶם הַתִּנְצִלוֹת שְׁצוּוֵי זֶה הָיָה רַק עַל תְּנָאִי אִם נִקְהָלוּ הָעֵדָה שֶׁהֵם הַסִּנְהֶדְרִין, וְעוֹד שֶׁבַּסֵּדֶר דְּבָרִים הַזִּכִּיר עוֹנֵשׁ מִשָּׁה וּגְזֵרָתוֹ בְּתוֹךְ גְּזֵרַת הַמִּרְגָּלִים כִּמ"ש וַיִּקְצוּף וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר אִם יִרְאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וְכו' זֹלָתִי כָּלֵב בֶּן יִפּוֹנָה וְכו' וְאִח"כ אָמַר גַּם בִּי הַתְּאֵנָף ה' בְּגִלְלָכֶם לֵאמֹר גַּם אֶתָּה לֹא תִבָּא שֵׁם וְכו' וְטַפְכֶּם אֲשֶׁר אִמְרַתֶּם וְכו' שֶׁמִּבּוֹאָר שֶׁנִּגְזֹר עֲלֵינוּ מִיתָה בְּסִבַּת עֲנִיַן הַמִּרְגָּלִים, וְכֵן אָמַר וַיִּתְּאֵנָף ה' בִּי לְמַעַנְכֶם, וְה' הַתְּאֵנָף בִּי עַל דְּבָרֵיכֶם, שֶׁמִּשְׁמַע שֶׁהָיָה הָעוֹנֵשׁ בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל לֹא בַּעֲבוּר חֹטָא מִשָּׁה, גַּם מִלְשׁוֹן הַכְּתוּב שֶׁאָמַר יֵעָן לֹא הָאִמּוֹנָתָם בִּי וְכו' לִכֵּן לֹא תִבְיֹאוּ אֶת הַקְּהָל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ מִשְׁמַע שֶׁעָקַר כּוֹנֵן הַגְּזֵרָה הַזֹּאת הִיתָה כְּדִי שֶׁלֹּא יִבְיֹאוּ אֶת הַקְּהָל אֶל הָאָרֶץ, אֲבָל מֶה שֶׁהֵם עֲצָמָם יָמוּתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא יִבּוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ זֶה נִמְשָׁךְ מִמִּילָא שְׁלִיכָן לֹא בָאוּ אֶל הָאָרֶץ כְּדִי שֶׁלֹּא יִבְיֹאוּ אֶת הַקְּהָל, וּמִיתָתָם בַּמִּדְבָּר לֹא הָיָה מִצַּד עֲצָם הַגְּזֵרָה כִּי הֵם לֹא חֹטְאוּ כָּלֵל חֹטָא שִׁיגְזֹר עֲלֵיהֶם מִיתָה רַק שִׁישְׁרָאֵל לֹא הָיוּ רְאוּיִם אֶז שֶׁמִּשָּׁה יִבְיֹאֵם אֶל הָאָרֶץ וְהוּא ע"פ מֶה שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל בַּמִּדְרָשִׁיהֶם שֶׁאִם הָיָה מִשָּׁה מִבְּיֹא אֶת יִשְׂרָאֵל לְאָרֶץ הָיָה אֶז הַכְּבוֹשׁ שֶׁלֹּא ע"י מִלְחָמָה רַק

ע"י ה' שהיה מפיל את אויביהם לפנייהם ועוד אמרו שאם היה משה נכנס לארץ היה בונה את המקדש ולא היה נחרב לעולם, ועוד אמרו שאם היה משה נכנס לארץ הי' אז הגאולה הנצחית המקווה שיהיה לעת"ל, והיה אז ימות המשיח, אולם דבר זה שיהיה אז התקון הכללי המקווה שיהיה באחרית הימים תלוי בתנאי אם היו ישראל שלמים בצדקתם וחזקים באמונתם והיו כלם ממלכת כהנים וגוי קדוש שאז היו מוכנים לכנוס אל הארץ תכף ומשה בראשם ואז היו כל הז' אומות נופלים חללים שלא ע"י מלחמה רק ע"י ה' כמו שפרש"י בפ' דברים עמ"ש עלה רש, ומשה היה בונה המקדש תכף בענין שלא יחרב לעולם כי לא היה עוד גלות ושעבוד לעולם, אבל אחר שחטאו בענין המרגלים שנתברר שאינם שלמים באמונתם וצדקתם, לא היה אפשר שמשה יביא אותם לא"י, אחר שמאז היו עתידים להיות בשעבוד גליות, ושהמקדשות יחרבו מה שא"א אם היה משה מביא אותם אל הארץ וכמ"ש בפ' שלח בתורה אור שם בארץ ומאז חשב ה' שגם משה לא יכנס לארץ, וכשגזר ה' על דור המדבר שלא יבואו אל הארץ לא הוציא מהגזרה כי אם יהושע וכלב לא את משה ואהרן. ועז"א בפ' דברים גם בי התאנף ה' גם אתה לא תבוא שם, ובכ"ז לא היה זה אז גזרה מוחלטת, ואם היו דור באי הארץ שלמים באמונתם ולא היו כאבותם דור סורר ומורה היה אפשר שמשה יביא אותם אל הארץ ושיגיע אז עת התקון הכללי, כי לא היה גז"ד שיש עמו שבועה, והיה תלוי בהטבת מעשיהם, אבל עתה אחר ענין מי מריבה, שרבו את ה' והראו שאינם שלמים באמונתם, ומשה הכה את הסלע ועי"כ נשרש בלבבם ריב חדש על ה' ואמרו שהוציא את המים בתחבולה אנושית ולא האמינו בה' ובמשה עבדו, ראה ה' שאינם ראויים למדרגה הגדולה הזאת ששני הרועים האלהיים האלה יביאו אותם אל הארץ שבהכרח יגיעו אז ימות המשיח ותקון הכללי שלא יהיה עוד גלות וחורבן וכל רע, ולכן גזר בגז"ד שיש עמו שבועה שמשה ואהרן לא יביאו אותם אל הארץ וזה לא בחטא משה ואהרן רק בסבת חסרון שלמות ישראל, וממילא נסבב מזה מיתת משה ואהרן במדבר כמ"ש ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם: